

Krzysztof Emil Beres (1915–1944), geolog, żołnierz AK

Tomasz Andrzej Nowak¹

Krzysztof Emil Beres (1915–1944), geologist, soldier of the Home Army. Prz. Geol., 70: 543–546.

Abstract. Krzysztof Emil Beres was a promising young geologist, assistant of the Department of Geology at the Jagiellonian University in Cracow, employee of the Warsaw University of Technology and associate of the Polish Geological Institute. After the outbreak of World War II, he joined the Union for Armed Struggle and later the Home Army. He fought under the pseudonym Krzyk (Scream). In the summer of 1944, he died armed at Kajetanowice near Radomsko. At the place of his death, there is a commemorative cross, originally founded by his mother; the actress Jadwiga Hańska. The Polish Geological Society awards young scientists a scholarship named after him.

Keywords: Krzysztof Emil Beres, Home Army, Radomsko

Krzysztof Emil Beres (ryc. 1) był dobrze zapowiadającym się, młodym geologiem, asystentem Zakładu Geologii na Uniwersytecie Jagiellońskim (UJ), pracownikiem Politechniki Warszawskiej i (w latach 1937–1939) współpracownikiem Państwowego Instytutu Geologicznego (PIG; Peryt, 2022). Po wybuchu II wojny światowej wstąpił do Związku Walki Zbrojnej (ZWZ), a następnie Armii Krajowej (AK). Walczył pod pseudonimem *Krzyk* i był jednym z nielicznych geologów, którzy zginęli z bronią w rękę. Środowisko polskich geologów pamięta jeszcze Jego nazwisko, podobnie jak lokalna społeczność wsi, w okolicach której zginął w partyzanckiej walce w 1944 r., lecz jak dotąd nie opracowano Jego życiorysu i niewiele o nim wiemy. Wprawdzie kilka lat po zakończeniu wojny Kazimierz Guzik (kartograf i tektonik zatrudniony w Katedrze Geologii Uniwersytetu Jagiellońskiego, a potem w Państwowym Instytucie Geologicznym) w serdecznych słowach podzielił się w krótkim artykule swoimi wspomnieniami z przedwojennej znajomości z Krzysztofem Beresem (Guzik, 1949), jednak w tekście tym nie zawarł żadnych informacji biograficznych. Nazwisko Krzysztofa przewija się także w opracowaniach dotyczących działań 74. Pułku Piechoty AK w okolicach Kielce i Radomska, choć przeważnie bywa ono przekręcane i zapisywane jako *Berz* lub *Berc*, a pseudonim *Kszyk* lub *Krzyś* (Borzobohaty, 1984; Kapczyński i in., 1999). Wiąże się to zapewne z tym, że w obozie leśnym był stosunkowo niedługo i nie zdążył się zżyć z innymi partyzantami. Nie można też wykluczyć, że ze względu na żydowskie pochodzenie ukrywał szczegóły swojego życiorysu. Postać tego młodego naukowca i partyzanta, poległego w walce z niemieckim okupantem, powinna być w należyty sposób poznana i upamiętniona.

Krzysztof Beres urodził się 20.06.1915 r. w Wiedniu jako syn Oswalda Beresa i znanej krakowskiej aktorki Jadwigi Deiches, używającej później nazwiska Hańska (1892–1991). Ojciec został wymieniony w dokumentach złożonych przez Krzysztofa na Uniwersytecie Jagiellońskim, ale w innych nielicznych ocalałych źródłach

Ryc. 1. Krzysztof Beres. Fot. ze zbiorów Muzeum Ziemi PAN

Fig. 1. Krzysztof Beres. Photo from the collection of the Museum of the Earth, PAS, Warsaw

historycznych już się nie pojawia i nie wiadomo, kim był. Maturę Krzysztof Beres zdał w IV Gimnazjum im. H. Sienkiewicza w Krakowie, gdzie był członkiem ZHP. W latach studiów na kierunku geografia na Wydziale Filozoficznym UJ (1933–1937) mieszkał w Krakowie na ul. św. Filipa 7/6 (nie ma jednak pewności, że był to adres jego domu rodzinnego). Tytuł magistra filozofii otrzymał w 1937 r. na podstawie pracy magisterskiej pt. *Profil dyluwialny w Zielonkach*, która szerokim echem odbiła się w środowisku naukowym, ponieważ po raz pierwszy w Polsce

¹ Muzeum Regionalne im. S. Sankowskiego w Radomsku, ul. Narutowicza 1, 97–500 Radomsko; historia_1@muzeum.radomsko.pl

Ryc. 2. Lokalizacja symbolicznej mogiły Krzysztofa Beresa
Fig. 2. Location of the symbolic grave of Christopher Beres

zastosowano w niej techniczne metody badań gruntu w badaniach geologii czwartorzędu. Od 1.10.1937 r. do 31.08.1938 r. pracował jako młodszy asystent w Zakładzie Geologii UJ, a potem jako asystent wolontariusz (1.09.1938–31.08.1940 r.). Przez krótki czas, jaki został do wybuchu wojny, prowadził badania gruntów w otocze-

niu zapory w Kłodce Szlacheckiej na Ossie (Pomorze) i w rejonie Babiej Góry (Karpaty Zachodnie), a po wybuchu prowadził jeszcze badania w okolicy zapory w Kamienicy Dolnej na Podkarpaciu (Akta..., 1937–1939; Guzik, 1949; Walczak, 1996). Wraz z Kazimierzem Guzikiem wykonywał wzorcową dokumentację geologiczno-inżynierską pod budowę stopnia wodnego na Ossie, po raz pierwszy w Polsce wykorzystując w analizie warunków geologiczno-inżynierskich metody gruntoznawstwa i mechaniki gruntów (Miecznik, 2017).

Wojna przerwała jego dobrze zapowiadającą się karierę. Mając żydowskie pochodzenie (Yad Vashem nr 2043094), z obawy przed aresztowaniem zdecydował się na ucieczkę z Krakowa, lecz okoliczności wyjazdu z miasta nie są znane. Wraz z matką zamieszkał we wsi Borowa na terenie przedwojennego powiatu radomszczańskie, wtedy w

Ryc. 3. Symboliczna mogiła w miejscu śmierci i pierwszego pochówku Krzysztofa Beresa w 1944 r., stan w 2021 r. Fot. T. Nowak
Fig. 3. Symbolic grave at the place of death and first burial of Krzysztof Beres in 1944, as of 2021. Photo by T. Nowak

Generalnym Gubernatorstwie. W latach okupacji (gdy już się ukrywał) współpracował z pracownią badań gruntu Politechniki Warszawskiej. W tym czasie nawiązał kontakty z członkami rodziny Klawe, którzy byli właścicielami młyna we wsi Kuźnica k. Radomska. Cecylia Klawe była nauczycielką, więc to najprawdopodobniej ona namówiła go do tajnego nauczania. W jej rodzinie jest przekazywana opowieść, że Krzysztof Beres uczył córkę Cecylii – Elżbietę, dlatego bywa też wymieniany w gronie nauczycieli zaangażowanych w tajne nauczanie na poziomie szkoły podstawowej i gimnazjum (Kanigowski, 1987; Nowak, 2021, 2022).

Do ZWZ wstąpił być może już w 1940 r. W konspiracji zajmował się propagandą, tworzeniem i dystrybucją prasy podziemnej. W oddziale leśnym AK służył od maja 1944 r. Trafił do kompanii *Buk*, która wiosną tego roku działała pod kryptonimem *Grunwald* (Peryt, 2022). Służył w I plutonie w stopniu kpr. pchor. jako dowódca sekcji oświatowej. Po odejściu z oddziału Tadeusza Różewicza redagował czasopismo *Echa Leśne* (Dokumenty..., 1946–1948; Borzobohaty, 1988; Górecki, 1993; Organizacja..., rok niezany). Być może miał okazję osobiście poznać Tadeusza Różewicza, późniejszego wybitnego poetę – nie można tego wykluczyć, ale nie ma też ku temu jakiegokolwiek podstawy źródłowej. Powierzenie Krzysztofowi Beresowi obowiązków redaktora podziemnej gazety nie powinno dziwić, gdyż będąc absolwentem wyższej uczelni, w dodatku zaangażowanym w tajne nauczanie, mógł mieć predyspozycje do prac redakcyjnych. Niestety, nie są znane żadne szczegóły jego służby w konspiracji.

Lato i wczesna jesień 1944 r. były trudnym okresem dla partyzantów w okolicach Radomska. Niemcy, wycofując się na zachód, starali się zabezpieczyć swoje tyły. Stąd dosyć często dochodziło do mniejszych lub większych potyczek z partyzantami. Do takiego starcia doszło też 4.07.1944 r. w lesie nieopodal Kajetanowic w dzisiejszej gminie Gidle w powiecie radomszczańskim. Niektórzy błędnie informują, że była to wieś Graby (Kapczyński i in., 1999). Według relacji wnuka Cecylii Klawe w jej pamięci utrwaliło się wspomnienie, że w dniu śmierci Krzysztofa Beresa namawiano go ponoć, by nie szedł walczyć, ale jako żołnierz nie mógł nie wykonać rozkazu. Został trafiony serią z karabinu maszynowego, jak to opisywał Bronisław Górecki (1993), który jego śmierć widział na własne oczy. Razem z nim zginął w tym samym dniu Andrzej Błasiak (ps. *Kostrzewa*) – gdy razem osłaniali odwroty oddziału jako szperacze czołowi.

Pierwotnie Krzysztof Beres został pochowany w lesie na placu boju (ryc. 2). Jego cichy pogrzeb odprawił kapelan 74. Pułku Piechoty Armii Krajowej ks. Stanisław Czernik (ps. *Burza*). Uczestniczący w akcji pod Kajetanowicami Bronisław Górecki (1993) napisał, że Beres był silnym, roslym, młodym mężczyzną, wybitnie inteligentnym, uczynnym, zawsze opanowanym.

Zaledwie 10 miesięcy po wyzwoleniu Kajetanowic spod okupacji niemieckiej, jesienią 1945 r., matka Krzysztofa Beresa doprowadziła do ekshumacji jego ciała. Jej staraniem w dniu 31.10.1945 r. Krzysztof Beres został pochowany na cmentarzu Rakowickim w Krakowie (kwatery 8 woj., miejsce 10). Natomiast 3.11.1945 r. odbyło się nabożeństwo żałobne w kościele św. Anny. Świadczy to o tym, że Krzysztof Beres, pomimo żydowskich korzeni,

Ryc. 4. Tablica ku czci pracowników i współpracowników Państwowego Instytutu Geologicznego poległych i zmarłych w czasie drugiej wojny światowej, w hallu gmachu im. J. Morozewicza. Zdjęcie pochodzi ze zbiorów PIG-PIB

Fig. 4. Plaque in the hall of J. Morozewicz building, commemorating employees and associates of the Polish Geological Institute, who were killed and died during World War II. Photograph from the PGI-NRI collection

był wyznania katolickiego, a przynajmniej tej konfesji była jego matka (Nekrolog..., 1945). Sama Jadwiga Hańska resztę życia spędziła we Wrocławiu, gdzie do śmierci występowała na deskach tamtejszych teatrów.

W miejscu śmierci Krzysztofa Beresa stoi dziś wysoki, drewniany krzyż (ryc. 2 i 3). Pierwotnie podobny krzyż postawiła w tym miejscu matka Krzysztofa Beresa, chcąc upamiętnić miejsce śmierci swego jedyne go syna (Górecki, 1993). W 1988 r. krzyż ten i otaczający go płot były już bardzo zniszczone. Bronisław Górecki (1993) poprosił

wówczas miejscowego księdza, by zmotywował mieszkańców okolicznych wsi do jego odnowienia. Kilka lat później, kiedy ponownie odwiedził to miejsce, stan tej symbolicznej mogiły był jeszcze gorszy (Górecki, 1993). Mogiłę tę odnowiono prawdopodobnie w połowie lat 90. Stan krzyża i płotu ponownie był zły w 2016 r., kiedy dokumentację fotograficzną wykonał Tomasz Wroński (radny gminy Gidle). Na jego wniosek w 2021 r. wymieniono krzyż na nowy (Nowak, 2021, 2022).

Obecnie na krzyżu znajduje się metalowa tabliczka z informacją o śmierci Krzysztofa Beresa (ryc. 3). Jest to zapewne oryginalna tabliczka powieszona na pierwszym krzyżu, z inskrypcją: *Ś.P. W tym miejscu w bohaterskiej walce z śmiertelnym wrogiem ojczyzny poległ 4 lipca 1944 r., w 29 roku życia, Krzysztof Beres, partyzant pseud. „Krzyk” mgr. fil. geolog. Oddał życie za wolność, którą całym sercem umiłował.*

Ponad tabliczką zawieszono polskie godło – orła w koronie. Niżej, u stóp krzyża, ustawiono tablicę z lastryko, na której powtórzono inskrypcję, choć niedokładnie (ryc. 2). Nie wiadomo, dlaczego zapisano, że w momencie śmierci miał 31 lat. Dokonano też pewnego przeinaczenia, informując, że był magistrem filologii.

To nie jedyna forma upamiętnienia poległego partyzanta. Jego nazwisko znajduje się na tablicy pamiątkowej w budynku Państwowego Instytutu Geologicznego w Warszawie (ryc. 4), na której wymieniono pracowników Państwowego Instytutu Geologicznego, którzy stracili życie w czasie wojny (Graniczny i in., 2012). Ponadto Polskie Towarzystwo Geologiczne funduje stypendium dla młodych naukowców im. Krzysztofa Beresa. Jego inicjatorką była matka, Jadwiga Hańska, która w 1971 r. przekazała na ten cel pieniądze zgromadzone na książeczce PKO. Załatwienie formalności nie było proste, gdyż władze państwowe zlikwidowały prywatne stypendia. Od 2000 r. fundusz stypendialny wspierała też mieszkająca w USA kuzynka Beresa, Janina Prot (łączniczka w powstaniu warszawskim). Stypendium przyznano w latach 1972–2019 łącznie 40 razy (Sprawozdanie..., 1973; Garbowska, 2004; Peryt, 2022).

LITERATURA

- AKTA personalne K. Beresa z lat 1937–1939 – Arch. UJ, sygn. S II 619, sygn. KM 56.
- BORZOBHATY W. 1984 – „Jodła”. Okręg Radomsko-Kielecki ZWZ-AK 1939–1945. Instytut Wydawniczy Pax, Warszawa: 250, 253, 283, 287, 288.
- DOKUMENTY z lat 1946–1948 (deklaracje, wnioski o odznaczenie, arkusze ewidencyjne, opis służby w AK) – Arch. Historyczne Muzeum Reg. im. S. Sankowskiego w Radomsku, sygn. 1073.
- GARBOWSKA J. (red.) 2004 – Materiały archiwalne z zakresu historii nauk o Ziemi w zbiorach Muzeum Ziemi PAN. Inwentarz spuścizn naukowych, cz. VI, Polska Akademia Nauk – Muzeum Ziemi, Warszawa.
- GÓRECKI B. 1993 – Krzyż nad lasem. Łódź: 15, 17, 24, 65, 89, 107, 110, 115.
- GRANICZNY M., MIECZNIK J.B., URBAN H., WOŁKOWICZ K., WOŁKOWICZ S.Z 2012 – Losy Państwowego Instytutu Geologicznego w czasie II wojny światowej – wspominając tych, którzy odeszli. Biul. Państw. Inst. Geol., 448: 479–494.
- GUZIK K. 1949 – Krzysztof Beres. Roczn. Pol. Tow. Geol., 1: 9–11.
- KANIGOWSKI W. 1987 – Cichy front – kryptonim „Magiel”. Wspomnienia z lat 1939–1945. Bibl. Muzeum Regionalnego im. S. Sankowskiego w Radomsku, sygn. 4559.
- KAPCZYŃSKI W., LIS J., NIEDBAŁ J. 1999 – Kryptonimy „Hetman” i „Chrobry” Armii Krajowej, cz. II, 74 PP AK w Obwodach Włoszczowa i Radomsko. O.P. Apla, Kielce: 32, 112, 207.
- MIECZNIK J.B. 2017 – Profesor Kazimierz Guzik – zasłużony geolog kartograf, geotechnik i tektonik. Prz. Geol., 65 (10/1): 616–624.
- NEKROLOG K. Beresa 1945 – Bibl. Jagiellońska, Druki ulotne, 1945, sygn. 224649 III B-Be 99a.
- NOWAK T.A. 2021 – Leśna pamiątka po Krzyku. Historia Krzysztofa Beresa. Gazeta Radomszczańska 2021, 27: 14–15.
- NOWAK T.A. 2022 – Partyzancki krzyż nad lasem. Gazeta Radomszczańska, 2: 17.
- ORGANIZACJA i działalność podziemia zbrojnego na terenie ziemi radomszczańskiej w czasie okupacji (autor i rok nieznanne) – Arch. Historyczne Muzeum Reg. im. S. Sankowskiego w Radomsku, sygn. 5799.
- PERYT T.M. 2022 – Stulecie Polskiego Towarzystwa Geologicznego. Prz. Geol., 70 (4): 243–246.
- SPRAWOZDANIE z działalności Polskiego Towarzystwa Geologicznego w roku 1972. Roczn. Pol. Tow. Geol., 43 (4): 602.
- WALCZAK M. 1995 – Ludzie nauki i nauczyciele polscy podczas II wojny światowej. Księga strat osobowych. PTP ZG, Radom; Instytut Technologii Eksploatacji, Warszawa: 85.
- Yad Vashem – The page of testimony of Janina Prot, nr 2043094; <https://yvng.yadvashem.org/nameDetails.html?language=en&itemId=1902767&ind=1>

Praca wpłynęła do redakcji 12.05.2022 r.

Akceptowano do druku 20.06.2022 r.